

KATEDRA POMOČNÝCH
VED HISTORICKÝCH
A ARCHIVNICTVÍ

DĚJEPISNÁ OLYMPIÁDA
54. ročník – 2024/2025

Krajské kolo – zadání I. kategorie

body celkem

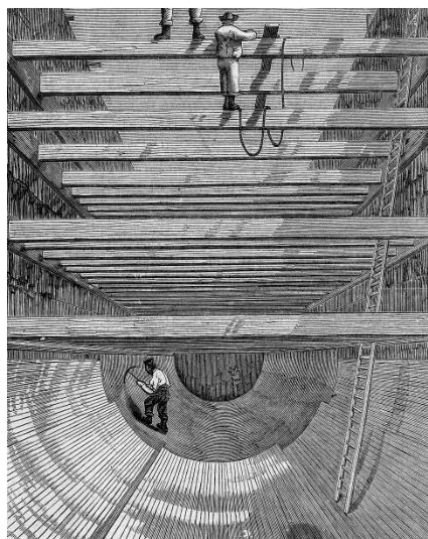
Jméno a příjmení:

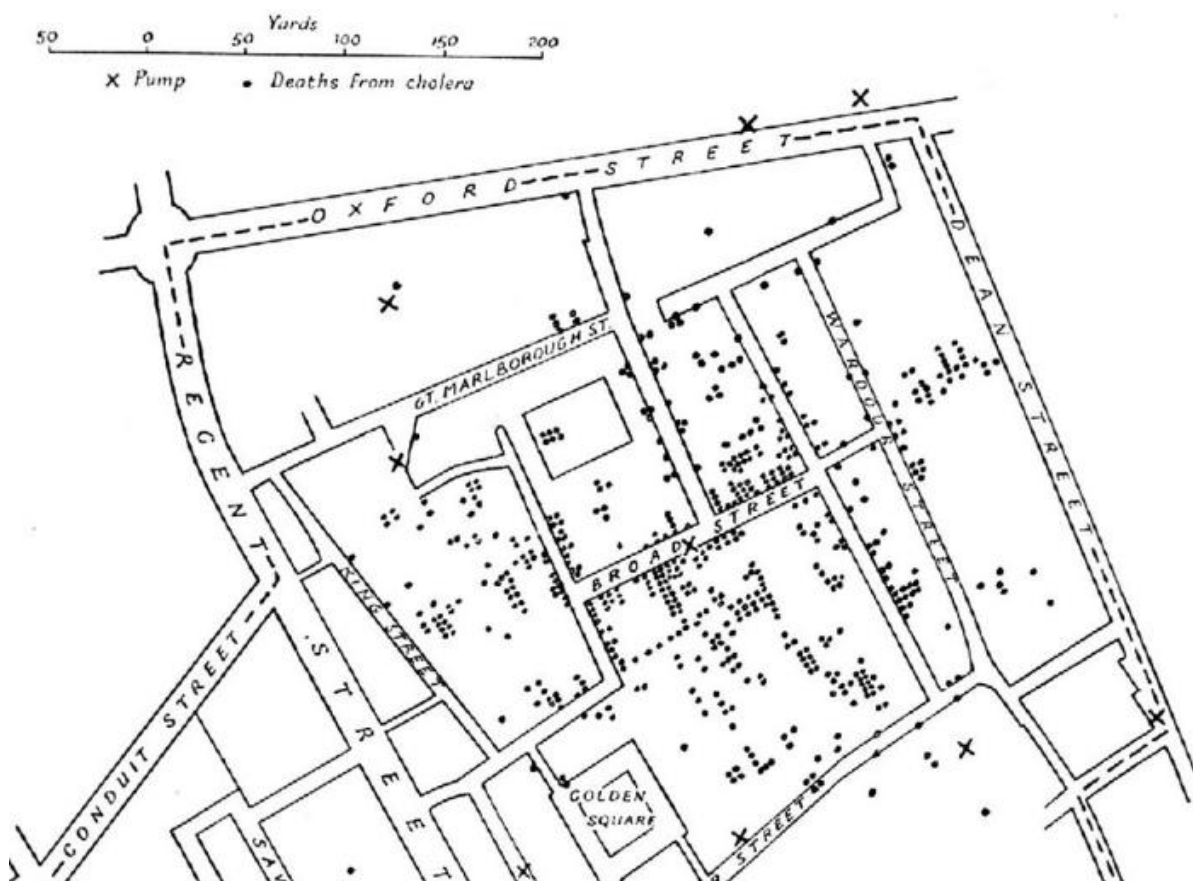
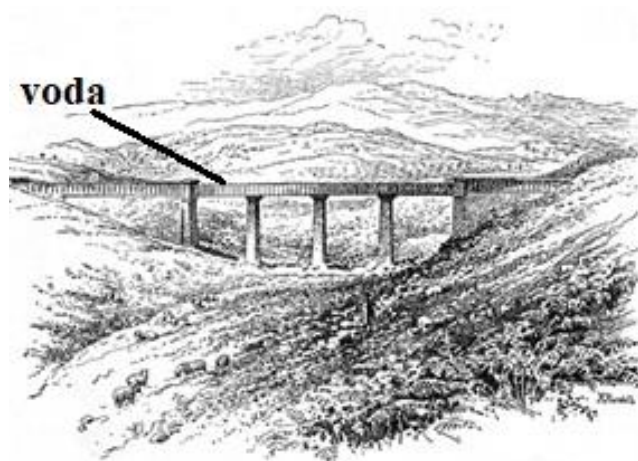
Tematické zaměření ročníku: „**Ve středu zájmu člověk aneb
Péče o duši a tělo od osvícenství po španělskou chřipku (1740-1920)**“.

Důležité upozornění – u každé otázky je rámeček, který uvádí maximální počet bodů za otázku, do prázdného políčka se pak doplní získaný počet bodů. Celkem je možné získat **80 bodů**.

Úkol č. 1

Následující otázka nás zavede do londýnských ulic roku 1854, kde v té době řádila smrtonosná epidemie. Prozkoumej přiložené obrázky a splň jednotlivé úkoly.

- A) O kterou nemoc se jednalo? _____
- B) Prozkoumej první obrázek, a poté zakroužkuj větu, která vysvětluje smysl karikatury:
- a) Nejúčinnější ochranou proti této nemoci je časté umývání rukou.
 - b) Zdrojem této nemoci je infikovaná voda.
- C) Přiložený plánec (4. obrázek) vytvořil lékař John Snow během svého pátrání po zdroji nákazy. V plánu zakroužkuj místo, které se jeví jako nejpravděpodobnější zdroj nákazy.

- D) Prostuduj obrázky staveníště a jedné už dokončené stavby (2. a 3. obrázek). Díky stavbě těchto objektů se snížila pravděpodobnost nákazy touto nemocí. O které dva typy staveb se jedná? _____, _____
- E) Využij znalosti z doporučené literatury a urči, zda je tvrzení fakticky správné.
- a) Tato nemoc je virového původu. ANO / NE
- b) Už v roce 1854 si mohl lékař John Snow uvědomit, že tuto nemoc přenášejí mikroorganismy a nazval je bakteriemi. ANO / NE
- c) Epidemie této nemoci se týkala pouze Británie. Na našem území její epidemie nikdy nevypukla. ANO / NE

8	
---	--

Úkol č. 2

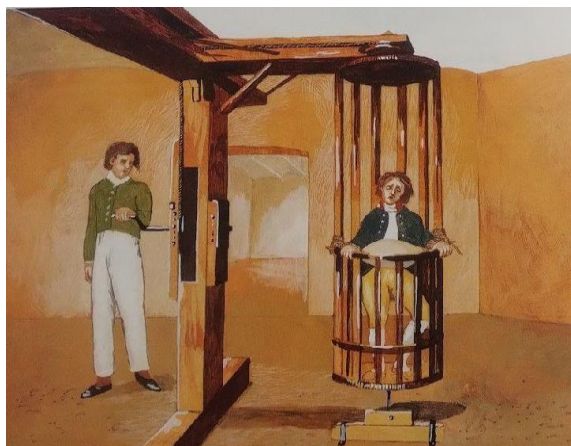
Využij znalosti z literatury doporučené pro krajské kolo a urči, zda je tvrzení fakticky správné.

- a) V 19. století už nebylo ve vyspělé Evropě běžné pouštění žilou s pomocí pijavic. ANO / NE
- b) V knize *Z dějin české každodennosti* je zaznamenáno, že v 19. století se na českém venkově malým dětem nestříhaly vlasy a nehty. Nehty tehdy dětem matky okusovaly kvůli pověře, že stříhání nůžkami přestřihne dětem život. ANO / NE
- c) Brambory se v českých zemích začaly konzumovat až v druhé polovině 18. století. Předtím jste je mohli najít třeba ve šlechtických zahradách jako okrasnou rostlinu. ANO / NE
- d) Pasterizace potravin se používala od 18. století. Metoda nemá nic společného s vědcem Louisem Pasteurem. ANO / NE
- e) V 19. století v českých zemích už nebylo běžné kvůli trhání zubů navštívit kováře, většina lidí měla svého zubaře. ANO / NE
- f) V 19. století běžně matky dětem namáčely cumel (látkový předchůdce dudlíku) v makovém odvaru nebo alkoholu. ANO / NE

6	
---	--

Úkol č. 3

Prohlédni si obrázek, zároveň využij znalost z doporučené literatury, a vyber (podtrhni) správnou odpověď na otázky pod ním.

a) Co obrázek ukazuje?

popravu odsouzeného / vědecký experiment / dobovou zábavu / použití útrpného práva při výslechu

b) Čím bylo vyobrazené zařízení poháněno?

Elektrinou / mechanicky / benzinovým motorem / parostrojem.

c) V kterém století se vyobrazená událost odehrála?

15. stol. / 17. stol. / 19. stol. / 20. stol.

d) Se kterou osobností našich dějin byl tento obrázek v doporučené literatuře spojen?

Jan Hus / Jan Evangelista Purkyně / Sigmund Freud / Josef Mengele

4	
---	--

Úkol č. 4

„V Rakousku neexistuje jiný úsek veřejné správy, který by byl z hlediska organizačního v tak špatném stavu, jako zdravotní správa.“ Těmito slovy hodnotila situaci ve zdravotnictví v Rakousku (včetně českých zemí) důvodová zpráva k celorepublikovému zdravotnímu zákonu vydanému v roce 1870. Z nabízených možností vyber pět věcí, které podle doporučené literatury přispěly k tomuto neradostnému stavu.

- a) Od roku 1848 proběhlo hned několik reforem samosprávy, což v zásadě znemožnilo zřízení plánovaného úřadu státních okresních lékařů.
- b) Vrchnost po zrušení poddanství a zavedení občanského zřízení odmítala nadále platit vrchnostenské lékaře na svých panstvích.
- c) Péče o veřejné zdraví nepatřila zrovna mezi klíčové úkoly rakouského ministerstva vnitra, na něž byla přenesena.
- d) Velké množství lékařů padlo za prusko-rakouské války v roce 1866 a univerzity nebyly schopny včas vyškolit dostatečnou náhradu.
- e) Stát se dlouho pokoušel přenést zodpovědnost (a tím i financování) veřejných lékařů na obce, které na to ale neměly prostředky.
- f) Lékaři z univerzit a zdravotnických zemských orgánů nebyli schopni přijít s žádným použitelným návrhem řešení zabezpečení veřejného zdravotnictví.
- g) Lékaři většinou nebyli ochotni věnovat se veřejné službě na úkor placené soukromé praxe, přinejmenším dokud nebyla vyřešena otázka jejího financování.
- h) Vzhledem k setrvalému přibývání počtu obyvatel v monarchii se nezdála být otázka zdravotnictví až tak důležitá.

Řešení: _____

5	
---	--

Úkol č. 5

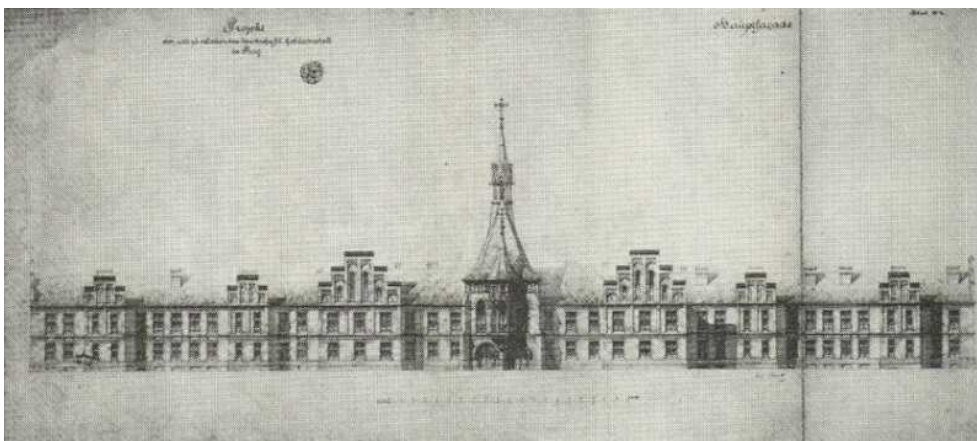
Již zmíněný celoříšský zdravotní zákon z roku 1870 znamenal důležitý přelom pro zdravotnickou péči v monarchii. Na něj pak navázaly zdravotní zákony v jednotlivých zemích monarchie. Urči, zda jsou uvedená tvrzení o těchto zákonech správná, anebo nikoliv.

- a) Říšský zákon zřídil úřad zeměpanských okresních lékařů při okresních úřadech a stanovil jejich počet. ANO / NE
- b) Pro Moravu platil zemský zdravotní zákon přijatý českým zemským sněmem. ANO / NE
- c) Velkou pozornost v těchto zákonech byla věnována podmínkám zdravotní péče o stále rostoucí počet dělnictva. ANO / NE
- d) Zájem lékařů o nově vytvořené pozice okresních lékařů byl nedostatečný. ANO / NE
- e) Zemské zákony stanovily povinnost obcím nad 6000 obyvatel zřídit místo obecního lékaře, menší obce se měly sdružit a zřídit pozici lékaře obvodního. ANO / NE
- f) Povinnosti obecních lékařů zahrnovaly i dozor nad hygienou a zdravotními ústavami v jeho obvodu. ANO / NE

6	
---	--

Úkol č. 6

Nemocnice na obrázku byla postavena v 19. století, a i v dnešní době stále slouží ke svému původnímu účelu. Prohlédni si obrázky a pak splň jednotlivé úkoly.

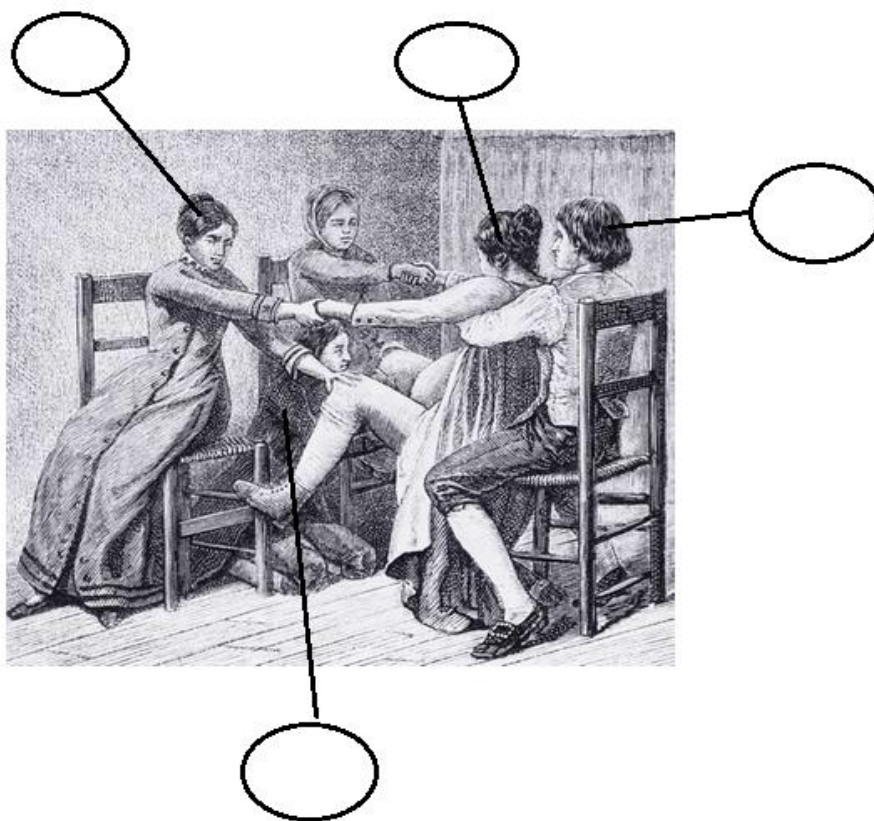
A) Odpověz na otázky.

a) Na co se tato nemocnice specializuje? Napoví ti poslední obrázek (viz níže) u této otázky _____

b) Který významný český architekt a mecenáš se o stavbu zasloužil?

c) Uprostřed komplexu na 1. obrázku najdeme stavbu (blíže na obr. 2), která nesloužila pro lékařské účely, byť někdo může věřit, že její návštěva může k uzdravení pomoci. O co se jedná? _____

B) Teď, když už znáš specializaci výše uvedené nemocnice, podívej se na obrázek níže. Ten ukazuje, jak tentýž akt vypadal v domácím prostředí. Do bublin napiš velká písmena podle pokynů pod obrázkem.

- a) Písmenem A označ pacienta/ku.
- b) Písmenem B označ manžela/ku pacienta/ky.
- c) Písmenem C označ vzdělaného odborníka/ka.
- d) Písmenem D označ pomocníka/ka.

C) Zakroužkuj variantu, která platí.

- a) V 19. století bylo na našem území běžným jevem navštěvovat tento druh nemocnice.
- b) V 19. století se děj na obrázku mnohem častěji odehrával v domácích podmínkách.

Úkol č. 7

Někteří ze slavných lékařů nezačali svou vědeckou dráhu u medicíny, nýbrž u jiných oborů. Urči původní vědecký obor u následujících osobností:

Louis Pasteur - _____

Wilhelm Konrad Roentgen - _____

Svůj největší objev v úplně odlišné větvi medicíny, než které se většinou věnoval, pak udělal také český lékař Jan Janský. Jaké bylo jeho hlavní medicínské zaměření?

Ze světa zcela mimo vědeckou obec vstoupil do dějin medicíny Vincenz Priessnitz.

Jaké bylo jeho původní povolání? _____

4	
---	--

Úkol č. 8

Pročti si úryvek básně Jána Kollára Slávy dcera z roku 1824. Poté splň jednotlivé úkoly.

*Abych pak běh zrychlil kroku svého,
při tom si času uspořil,
koupil sem si stroj, který utvořil
v Mannheimě Drais roku přítomného.
Jest to vůz, kůň, pěchour spolu, trého
prospěch vtip tu v jedno zatvořil,
Aby člověk i noh nemořil
i se vyhnul smrti pádu zlého.
Draisina se volá od nálezce
Za půl hodiny lze přijeti
z Jeny k Lobdě v přípravě té hezce.
Ona nejen lásce krátí dráhu,
než jak těla učí držeti
tak i ducha vždycky rovnováhu.*

A) Který dopravní prostředek si hrdina básně pořídil?

a) drezínu, b) kočár tažený koňmi, c) bicykl

B) Odpověz na otázky.

a) Jak se příjmením jmenuje vynálezce tohoto dopravního prostředku? _____

b) Ve kterém městě dopravní prostředek vynalezl? _____

c) Kterému dnešnímu státu dnes patří území, na němž se Jan Kollár na tomto dopravním prostředku pohyboval. _____

C) Z nabídky vyber (zakroužkuj) 4 tvrzení, která vycházejí z textu:

- a) Hrdina básně si dopravní prostředek pořídil proto, aby zhubl.
- b) Použití tohoto dopravního prostředku je méně namáhavé než chůze.
- c) Hrdina básně díky tomuto dopravnímu prostředku ušetří čas při cestě za svou milou.
- d) Autor považuje jízdu za adrenalinový zážitek.
- e) Používání tohoto dopravního prostředku může přispět k psychickému zdraví.
- f) Dopravní prostředek se jmenuje po svém vynálezci.

D) S použitím mapy urči (zakroužkuj správnou odpověď), kolik kilometrů básník na stroji ujel (uvažuj jízdu pouze jedním směrem):

- a) 4-6 km, b) 10-11 km, c) 13-15 km, d) 16-20 km

Úkol č. 9

Přečti si text a odpověz na otázky:

V 19. století došlo k zásadním objevům v oblasti medicíny, které výrazně změnily přístup k léčbě nemocí. Francouzský vědec Louis Pasteur prokázal souvislost mezi mikroorganismy a infekčními nemocemi, čímž položil základy teorie choroboplodných zárodků. Tento objev vedl k rozvoji aseptických a antiseptických metod, které výrazně snížily úmrtnost při chirurgických zákrocích. Joseph Lister, inspirovaný Pasteurovými poznatky, začal v chirurgii používat karbolovou kyselinu k dezinfekci ran, čímž snížil riziko infekcí. Ve stejné době se německý lékař Robert Koch podílel na identifikaci původců nemocí, jako byly tuberkulóza a cholera, čímž přispěl k rozvoji bakteriologie.

Další významnou osobností byl Ignaz Semmelweis, který zavedl povinnou dezinfekci rukou zdravotnického personálu v nemocnicích, čímž výrazně snížil úmrtnost rodiček na horečku omladnic. Přestože byly jeho metody zpočátku odmítány, pozdější výzkum potvrdil jejich správnost. V 19. století se také rozvíjelo očkování, zejména díky pokračování práce Edwarda Jennera, který objevil vakcínu proti pravým neštovicím. Medicína této doby se navíc začala opírat o laboratorní výzkum, což umožnilo přesnější diagnostiku nemocí. Na konci století byla také objevena existence rentgenových paprsků, které pak významně zlepšily možnosti lékařské diagnostiky.

A) Přiřaď k odborným termínům z textu jejich správnou definici:

1) antiseptický	a) zničení choroboplodných mikroorganismů v daném prostředí
2) aseptický	b) prostý choroboplodných mikroorganismů
3) infekční	c) proces určování a klasifikace chorob
4) dezinfekce	d) zastavující růst mikroorganismů
5) diagnostika	e) nakažlivý, přenosný

Řešení: 1-____, 2-____, 3-____, 4-____, 5-____

B) V článku je zmíněna horečka omladnic, což byla nemoc zvláštní tím, že se objevovala pouze u velmi specifické skupiny lidí.

- a) O kterou specifickou skupinu šlo? _____
- b) Které opatření zabraňuje šíření této nemoci? _____

C) V článku se také hovoří o rentgenových paprscích. Ty nyní nesou jméno po svém objeviteli, v době svého objevu však byly označovány jiným termínem.

- a) Jaké označení tyto paprsky původně nesly (a v některých zemích dodnes nesou)?

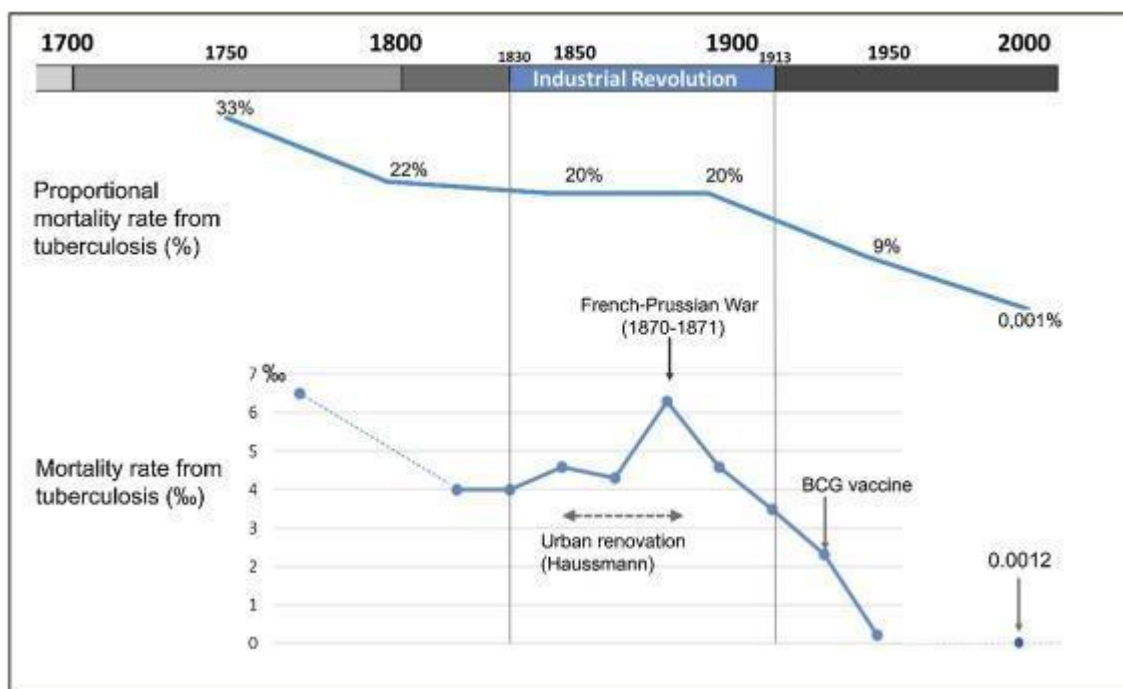
- b) Dá se říct, že rentgenový snímek je charakteristický a člověk ho pozná na první pohled. Napiš, která je základní (podkladová) barva tohoto snímku? _____
- c) Pošle-li vás dnes lékař na rentgenové vyšetření, jakou zkratku k tomu na žádance

o vyšetření použije? _____

10	
----	--

Úkol č. 10

Prozkoumej graf úmrtnosti na tuberkulózu ve Francii, který byl vytvořen na základě analýzy lidských ostatků a dat z dobových lékařských archivů.

Překlad některých pojmů:

BCG – Označení vakcíny proti tuberkulóze

Horní křivka – Poměr úmrtí na tuberkulózu

Dolní křivka – Úmrtnost na tuberkulózu

A) Označ, zda následující tvrzení odpovídají či neodpovídají údajům v grafech.

a) Počet úmrtí na tuberkulózu ve srovnání s jinými nemocemi se výrazně zvýšil v době průmyslové revoluce, kdy se lidé stěhovali do měst se špatným ovzduším. ANO / NE

b) V době průmyslové revoluce byla pětina všech úmrtí v důsledku nákazy tuberkulózou. ANO / NE

c) Vakcína proti tuberkulóze nebyla příliš účinná. ANO / NE

d) Baron Haussmann byl pařížským prefektem, který byl pověřen přestavbou Paříže, která mimo jiné zlepšila hygienické standardy života Pařížanů. Ihned po přestavbě můžeme vidět strmý pokles úmrtnosti na tuberkulózu oproti počátku 19. století. ANO / NE

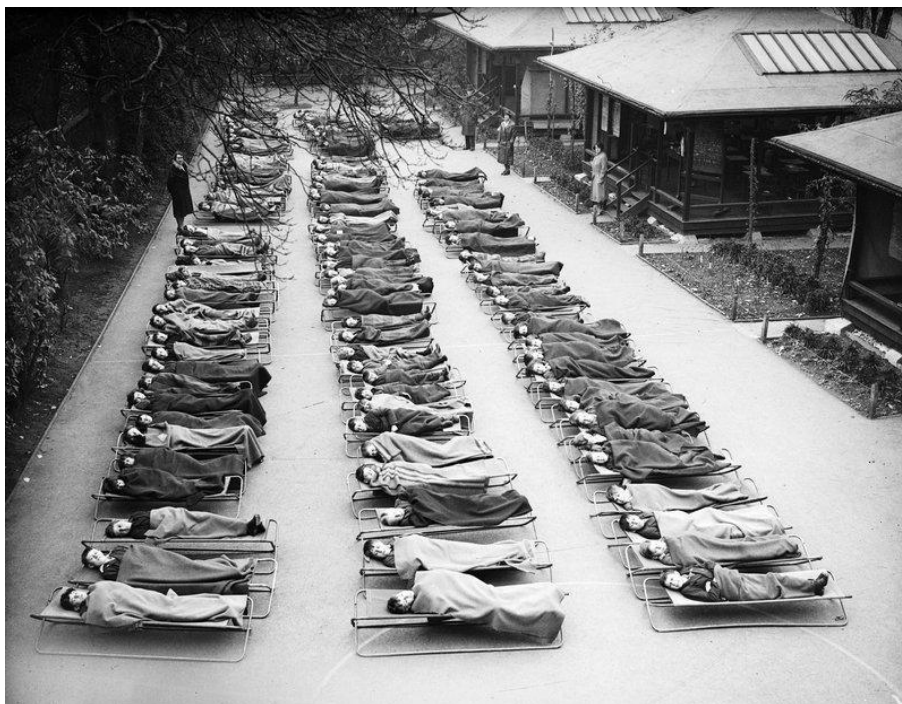
e) V době francouzsko-pruské války se dle grafu dramaticky zvýšil celkový poměr úmrtí v důsledku nákazy tuberkulózou oproti jiným důvodům úmrtí. ANO / NE

f) Vakcína proti tuberkulóze se začala používat před rokem 1900. ANO / NE

g) Počet zemřelých na tuberkulózu se začal v dané lokalitě přesněji evidovat a archivovat až po roce 1800. ANO / NE

h) V době francouzsko-pruské války průměrně z každých 1000 nakažených lidí více než šest zemřelo. ANO / NE

B) Podívej se na obrázek a odpověz na otázku, co předepisovali lékaři nakaženým:

C) Doplň slova do vět: Nakažení tuberkulózou výrazně pohubli, proto se v češtině této nemoci říkalo _____. Podle bledé kůže nakažených se tuberkulóze také přezdívalo _____ mor.

Úkol č. 11

Kromě lékařů, kteří se zabývali hlavně léčbou nemocí, působili v našich zemích (především na venkově) i nelékařští pracovníci a pracovnice, kteří se věnovali oboru porodnickému a také chirurgii. Napiš, jak byli tyto pracovníci označováni:

a) porodníci - _____

b) chirurgové - _____

Jejich odborná příprava však dlouho neprobíhala na univerzitách, nýbrž na specializovaném učilišti. Prozkoumej obrázek diplomu z této školy a odpověz na otázky.

Napiš:

c) Jak se toto učiliště oficiálně jmenovalo (celý název)?

d) Ve kterém městě se nacházelo? _____

e) Jak se jmenoval ředitel této školy? _____

f) Přesné datum, kdy byl tento diplom vydán? _____

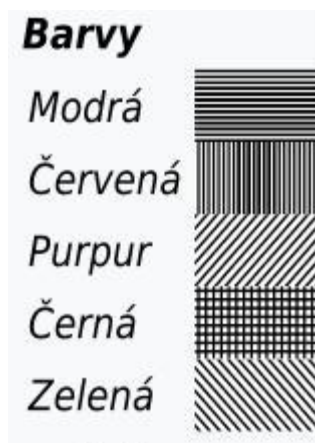
6	
---	--

Úkol č. 12

V roce 1863 byla v Ženevě založena veřejně prospěšná zdravotnická organizace nesoucí zpočátku název *Konfederace mezinárodních společností pro pomoc zraněným*. Dnes jde celosvětově o jednu z nejvýznamnějších zdravotnických organizací vůbec.

a) Napiš, pod jakým názvem dnes působí. _____

b) Nakresli znak této organizace za použití přiložené heraldické tabulky barev.

c) Pod kterým označením vystupuje její národní odnož v našich zemích?

d) Zakladatel této organizace, Jean-Henri Dunant, byl roku 1901 posléze oceněn za svou činnost vysokým mezinárodním vyznamenáním, jehož pozdějšími nositeli byly i osobnosti jako Bertha von Suttner, Albert Schweitzer, Martin Luther King jr. či Matka Tereza. O které vyznamenání jde?

4

Rozřazovací otázka

Správně urči, které z níže uvedených osob se zasloužily o jednotlivé pokroky v oblasti péče o zdraví a hygienu v našich zemích (utvoř správné [nejvíce spolu související] dvojice).

1) W. H. Lindley	a) důraz na střídmost v jídle a pití
2) Vojtěch Náprstek	b) zakladatel české interní medicíny
3) Sofie Podlipská	c) projekt pražské kanalizace
4) Ignác Nádherný	d) léčba neuróz
5) Jean Carro	e) čistota jídelního stolu
6) Magdalena D. Rettigová	f) propagace využívání praček
7) Sigmund Freud	g) plán na radikální hygienu v bytě
8) Josef Thomayer	h) snaha o zřízení funkcí okresních lékařů

Řešení: 1-____, 2-____, 3-____, 4-____, 5-____, 6-____, 7-____, 8-____

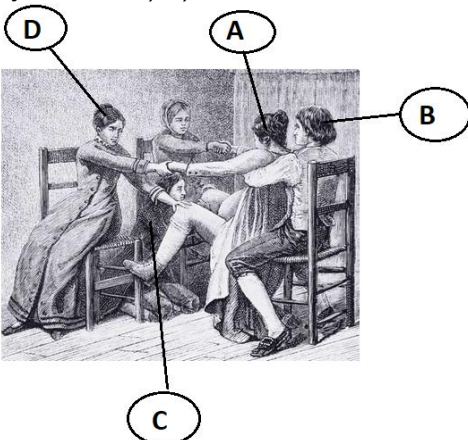
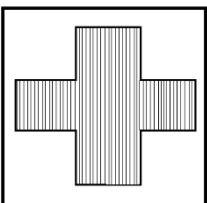
8

DĚJEPISNÁ OLYMPIÁDA
54. ročník – 2024/2025

Krajské kolo – řešení I. kategorie

Tematické zaměření ročníku: „Ve středu zájmu člověk aneb
Péče o duši a tělo od osvícenství po španělskou chřipku (1740-1920).”

Číslo otázky	Správná odpověď	Způsob hodnocení	Počet bodů
1	A) cholera, B) b), C) viz přiložený výstřižek, D) kanalizace/stoka, akvadukt/vodovod/vedení vody potrubím a podobné odpovědi s tímto významem E) a) NE, b) NE, C) NE 	Každá správná odpověď 1 bod	8
2	a) NE, b) ANO, c) ANO, d) NE, e) NE, f) ANO	Každá správná odpověď 1 bod	6
3	a) vědecký experiment; b) mechanicky; c) 19. stol.; d) Jan Evangelista Purkyně	Každá správná odpověď 1 bod	4
4	a), b), c), e), g)	Každá správná odpověď 1 bod	5
5	a) ANO, b) NE, c) NE, d) NE, e) ANO, f) ANO	Každá správná	6

		odpověď 1 bod	
6	A) Porodnictví/rození dětí/porodnice, Josef Hlávka, kaple (ale uznáváme i kostel); B) viz přiložený výstřížek; C) b) 	Každá správná odpověď 1 bod	8
7	Pasteur – chemie; Roentgen – fyzika; Janský – psychiatrie; Priessnitz – rolník (možno i chalupník, zemědělec apod.)	Každá správná odpověď 1 bod	4
8	A) c); B) a) Dreis, b) Man(n)heim, c) Německo; C) b), c), e), f); D) a)	Každá správná odpověď 1 bod	9
9	A. 1-d, 2-b, 3-e, 4-a, 5-c; B. a) rodičky / matky / ženy po porodu, b) dezinfikování rukou zdravotníků; C. a) paprsky X, b) černá, c) RTG	Každá správná odpověď 1 bod	10
10	A) a) NE, b) ANO, c) NE, d) NE, e) NE, f) NE, g) ANO, h) ANO B) Pobyt na čerstvém vzduchu, C) úbytě (oubytě)/souchotiny, bílý mor	Každá správná odpověď 1 bod	10
11	a) (porodní) báby / babice; b) ranlékař / ranhojič / felčar; c) C. k. porodnická škola pro báby porodní; d) Olomouc; e) Vojtěch Vyšín; f) 7. 3. 1891	Každá správná odpověď 1 bod	6
12	a) Mezinárodní Červený kříž / Mezinárodní výbor Červeného kříže; b) viz obrázek c) Český červený kříž; d) Nobelova cena (míru / za mír) 	Každá správná odpověď 1 bod	4

Rozřazovací	1-c, 2-f, 3-g, 4-h, 5-a, 6-e, 7-d, 8-b	Každá správná odpověď 1 bod	8
-------------	--	-----------------------------	---

Celkem: 80 bodů

Poznámka:

Při shodě bodů rozhoduje dále počet bodů získaných u **rozřazovací otázky (max. 8)**, jejíž body se jinak mimo tento případ nezohledňují (např. nepřičítají se k bodům z ostatních otázek).

Pokud i po zohlednění rozřazovací otázky zůstává shodný počet bodů mezi soutěžícími, rozhoduje **dále součet získaných bodů v otázkách č. 1, 4, 10 (max. 23)**.

Zdroje otázek:

Kresba nemocnice u Apolináře a domácího porodu:

<https://www.prahaneznamy.cz/nezarazene/hlavkova-porodnice-u-apolinare/#fotogalerie/0c505e2fd75047890aa819c355648619/7066>

<http://www.asorkd.cz/kauzy/porodnice-u-apolinare-v-praze/>

<https://www.florence.cz/casopis/archiv-florence/2014/5/pocatky-a-vyvoj-babictvi-1-dil-od-venuse-k-cisarskemu-rezu/>

Materiály k londýnské epidemii cholery:

<https://www.bbc.co.uk/bitesize/articles/zfvnf82#zxypsk7>

Materiály k tuberkulóze:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1879981721000218>

<https://ars.els-cdn.com/content/image/1-s2.0-S1879981721000218-gr1.jpg>

<https://brewminate.com/a-history-of-tuberculosis-since-the-ancient-world/>

Purkyňův stroj: *Lesný, Ivan - Slavní lékaři. Havlíčkův Brod. Fragment 1994, str. 28.*

Diplom porodní báby: dostupné online z: <https://semikovi.blogspot.com/2017/01/porodni-babicky.html>